

MƏTNİN SEMANTİK STRUKTURU

Aysel Məmmədbəyli

Azərbaycan Dillər Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: mamedbeilifa@mail.ru

Xülasə. Məqalədə mətnin məna strukturu öyrənilir. İngilis dilinin faktik və nəzəri materialları əsasında ingilis mətninin məna strukturu təhlil olunur. Belə nəticəyə gəlinir ki, mətnin komponentləri arasındakı semantik əlaqə mətnformalaşdırıcı xüsusiyyətə malikdir.

Açar sözlər: mətn, komponent, semantika, informativ, koqnitiv, kauzativ.

SEMANTIC STRUCTURE OF THE TEXT

Aysel Memmedbeyli

Azerbaijan University of Languages, Baku, Azerbaijan

Abstract. The article deals with the meaning structure of the text. The structure of the English text is analyzed on the basis of factual and theoretical materials of the English language. It is noticed that the semantic relationship between the components of the text which has a text-forming character.

Keywords: text, component, semantics, informative, cognitive, causative.

СЕМАНТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА ТЕКСТА

Айсель Меммедбейли

Азербайджанский Университет Языков, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье рассматривается смысловая структура текста, которая была проанализирована на основе фактического и теоретического материала английского языка. Отмечается, что семантическая связь между компонентами имеет текстообразующий характер.

Ключевые слова: текст, компонент, семантика, информативность, познавательные, каузативный.

---

1. Giriş

Sistemə malik olan hər bir mövcudluq müvafiq struktura malikdir və onun mikro və makro səviyyələri vardır. Struktur anlayışı çoxplənlidir, yəni bir predmet müxtəlif elmlər nöqtəyi-nəzərindən özünəməxsus struktura malikdir. Məsələyə belə baxış struktur anlayışının müxtəlif mövqelərdən təhlilini meydana gətirmişdir. Məsələn, mətn xarici nitqin daxili nitqə, eləcə də daxili nitqin xarici nitqə və xarici nitqin təfəkkürə çevrilməsi proseslərinin daşıyıcısıdır. Ona həm psixoloji, həm sosioloji, həm də filoloji aspektdən yanaşma onun müxtəlif struktur formalarını meydana gətirir. Ona görə də mətnin semantik strukturundan danışarkən xarici struktura müvafiq olaraq informativ struktur, daxili nitqin strukturu cəhətdən yanaşarkən onun mental strukturu və təfəkkür strukturu baxımından yanaşılarkən koqnitiv strukturu müəyyənləşir [9].

Burada söhbət bütün hallarda mətnin semantik strukturdan gedir, lakin onların məsələyə baxış bucaqları fərqlidir. Onları nəzərdən keçirək.

2. Mətnin informativ strukturu

Bildiyimiz kimi, mətn insanlar arasında kommunikativ funksiya yerinə yetirir. Bu vaxt dilin bütün səviyyə vahidləri iyerarxik şəkildə bir-biri ilə məqsədyönlü şəkildə birləşərək mətnin formalaşmasına şərait yaradır. İ.R. Qalperin mətnin informativliyini onun ən əsas əlamətlərindən sayaraq qeyd edir ki, bu əlamət nə mətnin bir hissəsinə, nə də bir cümləsinə aid ola bilər. O, informasiyanın iki tipini müəyyənləşdirir: məzmun-faktual informasiya və məzmun konseptual informasiya [5, s.27]. Faktual informasiya bizi əhatə edən aləm haqqındakı proseslər, baş verən hadisələr barədə informasiyalardır. O, mətndə eksplisitləşir. Məzmun konseptual informasiya isə fərdi müəllif informasiyasını nəzərdə tutur. Buraya elmi tədqiqatlar və onun nəticələri aiddir [5, s.28]. Bu tipli mətnlərdə mətndən nəticə çıxartmaq, hadisələrin səbəb-nəticə əlaqəsinin verilməsi öz əksini tapır. Bu mənada elmi üslubda hazırlanan mətnlərin hamısı məzmun-konseptual informasiyalara daxildir. Beləliklə, mətnə informasiyadan danışarkən faktlar, situasiyalar, subyektiv informasiyalar və s. nəzərdə tutulur. Mətnin məzmun strukturundan danışarkən “semantik məkan” terminindən də istifadə olunur. Bu termindən ilk dəfə M.M. Baxtin istifadə etmişdir. Onun konsepsiyasına görə, semantik sahə mətnə əks olunan reallığın ümumiləşdirilməsidir [2]. Y.M. Lotman isə mətnin məzmununu əks etdirən məkandan danışarkən qeyd edir ki, məkan mətnə funksionallaşmanı ifadə edir. Onun fikrincə, mətnə məkan semiotik məkanla şərtlənən fərdin subyektiv dünya modelidir, reallığa münasibətidir [7, s.276]. Mətnin informativ strukturu invariant və variativ səviyyəyə malikdir. Bu, mətnin eyni semantik strukturunun mənaya ziyan gəlmədən müxtəlif variantlarda ifadəsi ilə bağlıdır.

"No, no, my dear sir, such a course is utterly impossible. When once the law is evoked it cannot be stayed again, and this is just one of those cases where, for the credit of the college, it is most essential to avoid scandal. Your discretion is as well-known as your powers, and you are the one man in the world who can help me. I beg you, Mr. Holmes, to do what you can. ("The Adventure of the Three Students" - 'Üç tələbənin macəraları') [10].

Yuxarıda verilmiş mikromətn dörd komponentdən-cümlədən ibarətdir. Cümlələrin bu şəkildə semantik və struktur əlaqəsi mikromətnin mövcudluğunu şərtləndirmişdir. Bu, həmin mikromətnin invariant tipidir. Lakin ola bilər ki, həmin cümlələrin mənaları saxlanılmaqla, mətn semantikasi gözlənilməklə onun digər sintaktik variantlarından da istifadə olunsun. Bununla əlaqədar L.Yelmislev yazır ki, hər sadə sözlərin, sadə və mürəkkəb cümlələrin müxtəlif növlərinə rast gəlirik. Onları variantlar adlandıracağıq, lakin onların dayaq variantı isə invariant adlandıracağıq [2, s.320]. Bu halda invariantla variantın qarşılıqlı əlaqəsindən söhbət gedə bilər. Deməli, variantın həm cümlə, həm də mətn səviyyəsində mövcudluğu mümkündür. Məsələn, cümlə səviyyəsini nəzərdən keçirək: Birinci cümləyə baxaq: *Yox, yox möhtərəm ser bu qətiyyəni mümkün deyil.* Onun belə variantları ola bilər: *Yox, yox, cənab ser bu heç vəchlə mümkün deyil//cənab ser, bu heç bir halda, qətiyyəni mümkün deyil.* Misallar içərisindəki invariant birinci cümlədir. Sonrakılar isə onun əsasında təsəvvür olunan variantlardır.

3. Mətnin mental strukturu

Mental struktur daxili nitqin semantikasına daxildir və onun dörd komponenti vardır; danışan, dinləyən, nitq obyektı və formalaşan mətn dil simvolu kimi.

Hər vaxt danışan mətnin məntiqi qurulmasına cavabdehdir, dinləyən isə eşidib anlayaraq dəyərverici, xüsusiyyətə malikdir. Nitqin obyektı denotativ-predikativ xüsusiyyətlərin daşıyıcısıdır. Mətn isə informasiya daşıyıcısı olmaqla dil işarəsidir. Danışan hansısa obyekt və ya hadisə haqqında informasiya verərkən ona öz fikri müdaxiləsini də əlavə edir. Əslində fikri müdaxilə şərti anlayışdır, o mətnin özü ilə birgə nitqdə törəyir, daxili nitqdə formalaşır. Sonra verbal nitqə çevrilir. Dinləyici isə onun ümumi məzmununu və ideyasını tutaraq dəyərləndirir. Bu məqam müəllif nitqində də özünü göstərir:

"It was in the year '95 that a combination of events, into which I need not enter, caused Mr. Sherlock Holmes and myself to spend some weeks in one of our great university towns, and it was during this time the small but instructive adventure which I am about to relate befell us. It will be obvious that any details which would help the reader exactly to identify the college or the criminal would be injudicious and offensive. So painful a scandal may well be allowed to die out. With due discretion the incident itself may, however, be described, since it serves to illustrate some of those qualities for which my friend was remarkable. I will endeavor, in my statement, to avoid such terms as would serve to limit the events to any particular place, or give a clue as to the people concerned"[11].

Müəllifin hadisələrə münasibəti bu cümlədə özünü göstərir: "Aydındır ki, oxucunun kollec və cinayətkarın müəyyənləşməsi ilə bağlı kömək məqsədi ilə təfərrüata varması yersiz və təhqiredici olardı. Ona görə də dəyərləndirmə danışanın nitqində müəllif intensiyası kimi meydana çıxırsa, dinləyicidə isə eşidib anladıqdan sonra dəyərverici xüsusda formalaşır. Dəyərləndirmə nitq aktının baş tutmasının göstəricisidir. Bədii mətnlərin əsas məqsədi müəyyən bir fikri aşılamaqdır, əgər müəllif buna nail olursa, bu, onun uğurudur. Mətn informasiyanın dil işarəsi kimi simvoludur. O, struktur və semantik bitkinliyə malikdir.

4. Mətnin koqnitiv strukturu

Təfəkkür real həyata və ya insanın yaradıcı təxəyyülü tərəfindən yaradılmış reallıqlara əsaslanır. İnsan şüurunda aparılan əməliyyatlar bir-biri ilə əlaqədə olan predmetlərin obrazlarıdır. Təfəkkürün bu predmet strukturu propozisiya adlanır. Daxili nitqdə əgər nitq formalaşarkən propozisiyalar əsas rol oynayarsa, xarici nitqdə onların ifadəsi dilin leksik vasitələri ilə adlandırılır. Təfəkkürümüzdə denotatlararası münasibətlərin iki forması vardır: sadə və mürəkkəb. Sadə denotatlararası münasibətlərdə iki denotat iştirak edir. Məsələn: "No, distinctly professional". "And from a noble client?". "One of the highest in England". "My dear fellow. I congratulate you." "I assure you, Watson, without affectation, that the status of my client is a matter of less moment to me than the interest of his case. It is just possible,

however, that that also may not be wanting in this new investigation. You have been reading the papers diligently of late, have you not?"(Arthur Conan Doyle "The Noble Bachelor"). Burada "And from a noble client?"-(Ağıllı müştəridən?) iki denotat iştirak edir: müştəri və ağıl. Mürəkkəb denotatlararası münasibətlərə gəldikdə isə deməliyik ki, burada ikidən çox denotat iştirak edir. Məsələn: *You have been reading the papers diligently of late, have you not?*"(Siz son vaxtlar qəzeti çox əsəbi oxuyursunuz, deyilmi? Burada iştirak edən denotatlar belədir: siz, son, vaxt, çox, əsəbi, oxumaq, qəzet).

Sadə və mürəkkəb denotatlararası münasibətləri semantik baxımından da təsnif etmək mümkündür. Mətnin denotativ strukturu bizi əhatə edən real aləmlə təxəyyülün yaratdığı aləmdən ibarətdir. Qeyd olunan iki aləm arasında fərq vardır; real aləm bizdən asılı olmayaraq mövcuddur, təxəyyülün yaratdığı aləm isə mətndə mövcud olur. Diskursda müəllif də bizi əhatə edən aləmə aiddir, o, referensiyanı həyata keçirir.

Bir çox tədqiqatçılar belə hesab edirlər ki, mətnin semantik sahəsi onun denotativ səviyyəsinin təşkili ilə bağlıdır.

Əslində bu termin semantik sintaksisdən götürülmüşdür. Onun əsas vahidi situasiyadır, onu linqvistik dildə onu propozisiya adlandırırlar. Onun da makro və mikro səviyyələri vardır.

Mətnin konseptual strukturu mətnin semantik məkanının mənə aspekti ilə əlaqədardır. A.İ. Novikov mənənin yeddi dixotomik əlamətini göstərir:

1. Mənə mətni dərk etməyin nəticəsidir-mənə dil vahidlərinin yenidən mənalandırılmasına təsir edir;
2. Mənənin adekvatlığı- mənənin dəyişkənliyi;
3. Mənənin invariantlığı- mənənin situativliyi;
4. Mənə mətndən hasil olur- mənə mətnə daxil edilir;
5. Mənənin törəməsi yaddaşdan mənənin götürülməsi ilə bağlıdır-mənənin törəməsi yaradıcılıq prosesidir;
6. Mənə şüur sferasına daxildir- mənə qeyri-şüuri sferaya daxildir;
7. Mənə anlamanın nəticəsidir- mənə anlamanın alətidir.

Göründüyü kimi, mətnin semantik strukturu denotativ və konseptual strukturun qarşılıqlı əlaqəsi əsasında formalaşır [6, s.708-710]; [8]. İ.M. Kobozeva yazır ki, mənə işarələrlə möhkəmləndirilmiş məzmunudur; mənəni qabaqcadan müəyyənləşdirmək və ya anlamaq olar. Ancaq mənə dəyişkəndir, onu dərk etmək nəticə çıxartmaq yolu ilə müəyyənləşdirə bilərik [4, s.13].

Dilçilikdə mətnin komponentləri arasında əlaqə tipinə yanaşma baxımından nisbətən fərqli baxışlar vardır. Onlardan birisi Q.İ. Qalperin və M.A.K. Həllideyə aiddir. Onların fikrincə, koheziya bütün mətn üçün ümumi olan mühüm əlaqələrin cəmidir; o, əlaqələr mətni qeyri-mətdən ayırır və müəyyən mətn kəsiyinin qarşılıqlı mənə əlaqələrinin yaranmasına kömək edir. Koheziya mətndə nəyin verildiyini müəyyənləşdirmir, onun semantik bütöv kimi necə təşkil olunduğunu üzə çıxarır [3, s.85]; [5, s.85].

Göründüyü kimi, koheziya mətnin semantik bütövlüyünün necə təşkil olunmasını üzə çıxarır. Deməli, bu prinsipdə semantik bütövlük ilk plana çıxarılır. Digər bir prinsipdə isə mətnin komponentləri arasındakı məna əlaqələri prinsipmüəyyənləşdirici faktor kimi müəyyənləşir. Bu nöqteyi-nəzər türkoloq akad.K.M.Abdullayevə məxsusdur. O, yazır “Mətn komponentləri arasındakı məna əlaqələri yuxarıda deyildiyi kimi, struktur əlaqələrlə çox sıx birləşir. Mətn komponentlərinin struktur qarşılıqlı əlaqələrindən kənarında qarşılıqlı – məna əlaqələrinə malik olmaları təsəvvür edilməzdir”. Mətnin bütövlükdə hiperteması məhz məna aspektinin qarşılıqlı şəkildə bir-birini tamamlanmasının, tərkib komponentlərinin hər birinin mövzusunun digəri ilə sıx birləşməsinin nəticəsində yaranır. Mətnin tərkib komponentləri bu məna münasibətlərinə daxil ola bilirlər: “*sadalama münasibəti, qarşılaşdırma münasibəti, ardıcılıq münasibəti və eyni zamanlılıq münasibəti*” [1, s.196]. Bu prinsipdə komponentlərin bir-birini tamamlayaraq, mövzu cəhətdən əlaqələndirərək mətni bütövlüyün yaranması əsas çıxış nöqtəsi kimi qəbul olunur və bunlar məna münasibətləri kimi qəbul olunur. Biz də bu konsepsiyadan çıxış edərək ingilis bədii mətnlərində komponentlər arasındakı semantik əlaqə tiplərini nəzərdən keçirəcəyik.

1. Komponentlər arasında zaman əlaqəsi. Bu tipli əlaqələri iki qismə bölmək olar: eynizamanlılıq və zaman ardıcılığına görə.

a) Eynizamanlılıq (apposition) hadisələrin eyni zamanda baş verməsi və ya xatırlanması ilə bağlıdır. Məsələn:

“I arrived with Poirot at Lord Edgware's house in Regent Gate in a very pleasant state of anticipation. Though I had not Poirot's devotion to 'the psychology', yet the few words in which Lady Edgware had referred to her husband had aroused my curiosity. I was anxious to see what my own judgment would be. The house was an imposing one - well-built, handsome and slightly gloomy. There were no window-boxes or such frivolities. The door was opened to us promptly, and by no aged white-haired butler such as would have been in keeping with the exterior of the house. On the contrary, it was opened by one of the handsomest young men I have ever seen. Tall, fair, he might have posed to a sculptor for Hermes or Apollo. Despite his good looks there was something vaguely effeminate that I disliked about the softness of his voice. Also, in a curious way, he reminded me of someone - someone, too, whom I had met quite lately - but who it was I could not for the life of me remember. We asked for Lord Edgware. "This way, sir". (Agatha Christie 'Lord Edgware Dies').

Burada “Mən”in Puarogildən Lord Edverin evinə yollanması, Edverin ərinə təsvir etməsi, məndə maraq yaratması, pəncərədə güllərin olmaması, onun səsinin çox zərif olaması və onda buna maraq yaratması və s. əlamətlər eyni vaxtda xatırlanılır. Onlar hamısı eynizamanda baş verir. Mətnin komponentləri həmin zaman kəsiyi kontekstində birləşir və mətni bütövlüyün formalaşmasına şərait yaradır.

b) Mətnin komponentləri arasında zaman ardıcılığı əlaqələri. Belə mətnlərdə hadisələr zaman baxımından bir-birinin ardınca baş verir. Məsələn:

"We went out of the door. The Greek god of a butler was waiting in the hall. As I closed the library door behind me, I glanced back into the room. I almost uttered an exclamation as I did so. That suave smiling face was transformed. The lips were drawn back from the teeth in a snarl, the eyes were alive with fury and an almost insane rage. I wondered no longer that two wives had left Lord Edgware. What I did marvel at was the iron self-control of the man. To have gone through that interview with such frozen self-control, such aloof politeness!" (Agatha Christie 'Lord Edgware Dies')

Onun əlinin zəngə toxunması, kitabxananın qapısını bağlaması, itidişləri və gözləri görməsi, kin və ağılsızlığın tam aydın görünməsi və s. bir-birinin ardınca baş verən hadisələrdir. Məsələ ondadır ki, mətn komponentlərinin zaman baxımından ardıcıl hadisələri əhatə etməsi ardıcılıq münasibətlərini meydana gətirir. Deməli, mətn komponentləri arasında əlaqəonların bütövləşməsini, tamlaşmasını təmin edir.

2. Mətnin komponentləri arasında aydınlaşdırma əlaqəsi.

"We were residing at the time in furnished lodgings close to a library where Sherlock Holmes was pursuing some laborious researches in early English charters - researches which led to results so striking that they may be the subject of one of my future narratives. Here it was that one evening we received a visit from an acquaintance, Mr. Hilton Soames, tutor and lecturer at the College of St. Luke's. Mr. Soames was a tall spare man, of a nervous and excitable temperament. I had always known him to be restless in his manner, but on this particular occasion he was in such a state of uncontrollable agitation that it was clear something very unusual had occurred." (Sherlock Holmes: "The Adventure of the Three Students").

Bu misalda müəllifin Şerlok Xolmsın ingilis xartiyasının öyrətməklə məşğul olduğu kitabxananın yaxınlığında yaşaması və müşahidə etdiklərinin onun gələcək əsərinin mövzusu olacağı verilir. Ondan sonra isə hadisənin açılması başlayır; Mister Somsa görüşü ,onunla bağlı nəsə qeyri-adi bir şeyin baş verməsi və s.

3. Mətnin komponentləri arasında ziddiyyət qarşılaşdırma əlaqəsi: Bu tipli əlaqə formalarında mətnin bir hissəsində verilən fikrə qarşı digər hissəsində ya zidd ya da qarşılaşdırılan fikir verilir:

"He led us along the hall, past the staircase, to a door at the rear of the hall. Opening it, he announced us in that same soft voice which I instinctively distrusted. The room into which we were shown was a kind of library. The walls were lined with books, the furnishings were dark and somber but handsome, and the chairs were formal and not too comfortable. Lord Edgware, who rose to receive us, was a tall man of about fifty. He had dark hair streaked with grey, a thin face and a sneering mouth. He looked bad-tempered and bitter. His eyes had a queer secretive look about them. There was something, I thought, distinctly odd about those eyes. His manner was stiff and formal. "M. Hercule Poirot? Captain Hastings? Please be seated." We sat down. The room felt chilly. There was little light coming in from the one window and the dimness contributed to the cold atmosphere. Lord Edgware had taken up a letter which I saw to be in my friend's handwriting. "I am familiar, of course, with your name, M. Poirot. Who is not?" Poirot bowed at the compliment. "But I cannot quite

understand your position in this matter. You say that you wish to see me on behalf of "he paused "my wife." He said the last two words in a peculiar way - as though it were an effort to get them out. "That is so", said my friend. "I understood that you were an investigator of - crime, M. Poirot?" "Of problems, Lord Edgware. There are problems of crime, certainly. There are other problems". "Indeed. And what may this one be?" The sneer in his words was palpable by now. Poirot took no notice of it. "I have the honour to approach you on behalf of Lady Edgware," he said. "Lady Edgware, as you may know, desires - a divorce". "I am quite aware of that," said Lord Edgware coldly. "Her suggestion was that you and I should discuss the matter." "There is nothing to discuss". "You refuse, then?" "Refuse? Certainly not. (Agatha Christie 'Lord Edgware Dies')

Burada Ecverin işində cinayətin olduğu verilən hissəyə qədər bir hissədir, ondan sonrakı (Baxmayaraq ki, Ecverin işində cinayət də var, lakin başqa şeylər də var). İkinci hissədəki fikir birinciyə qarşı qoyulur. Mətnin komponentləri arasındakı ziddiyyət və ya qarşılaşdırma da bu məqamdan alınır.

1. Mətnin komponentləri arasında kauzal əlaqələr:

"Whatever else Poirot had expected, he had not expected this. It is seldom that I have seen my friend utterly taken aback, but I did on this occasion. His appearance was ludicrous. His mouth fell open; his hands flew out, his eyebrows rose. He looked like a cartoon in a comic paper. "Comment?" he cried. "What is this? You do not refuse?" "I am at a loss to understand your astonishment, M. Poirot." "Ecoutez (f.p.), you are willing to divorce your wife?" "Certainly I am willing. She knows that perfectly well. I wrote and told her so." "You wrote and told her so?" "Yes. Six months ago." "But I do not understand. I do not understand at all." Lord Edgware said nothing. "I understood that you were opposed to the principle of divorce". "I do not see that my principles are your business, M. Poirot. It is true that I did not divorce my first wife. My conscience would not allow me to do so. My second marriage, I will admit frankly, was a mistake. When my wife suggested a divorce, I refused point blank. Six months ago she wrote to me again urging the point. I have an idea she wanted to marry again - some film actor or fellow of that kind. My views had, by this time, undergone modification. I wrote to her at Hollywood telling her so. Why she has sent you to me I cannot imagine. I suppose it is a question of money". His lips sneered again as he said the last words. "Extremely curious," muttered Poirot. "Extremely curious. There is something here I do not understand at all." "As regards money," went on Lord Edgware. "My wife deserted me of her own accord. If she wishes to marry another man, I can set her free to do so, but there is no reason why she should receive a penny from me and she will not do so." "There is no question of any financial arrangement" (Agatha Christie 'Lord Edgware Dies').

Verilmiş mətndə əvvəlcə səbəblər gəlir, lap sonda isə nəticə (maliyyə öhdəliyimdən söhbət gedə bilməz) gəlir. Həmin mikromətnin komponentləri arasındakı bu mənə əlaqəsi mətn itamlığı təmin edir (Agatha Christie 'Lord Edgware Dies').

Mətnin komponentləri arasında məna əlaqələri izlənilərkən onlarda qarışıq tipli məna əlaqələrinin mövcudluğu ilə də qarşılaşırıq. Bununla əlaqədar akad. K.M.Abdullayev yazır: “Mətnin məna koqeziyasının öyrənilməsində çox vacib olan bir məqamı qeyd etməmək mümkün deyil. Heç bir qarşılıqlı məna əlaqəsi komponentlər arasında təmiz olaraq, digərlərindən təcrid olunmuş şəkildə işləm məqamına malik deyil. Həmişə bir məna əlaqəsinin üzərinə bu və ya başqa dərəcədə başqa məna tipləri əlavə edilir. Bundan əlavə çox komponentli tekstlərdə heç də bir məna əlaqəsinin mətnin əvvəlindən sonunadək özünü göstərməsi vacib deyil. Bir mətndə müxtəlif tipli məna əlaqələri reallaşa bilər” [1, s.197].

Ədəbiyyat

1. Abdullayev K.M., (2012), Azərbaycan dilində mürəkkəb sintaktik bütövlər, Bakı, Mütərcim.
2. Ельмслев Л., (2006), Прологомены к теории языка. Серия "Лингвистическое наследие XX века", Москва, 248 с.
3. Halliday M.A.K., Hasan R., (1976), Cohesion in English. English Language Series, London: Longman.
4. Кобозева И.М., (2000), Лингвистическая семантика, Москва, Эдиториал УРСС, 352 с.
5. Гальперин И.Р., (2006), Текст как объект лингвистического исследования. Изд. 4-е, стереотипное. Москва, КомКнига, 144 с.
6. Головина Е.В., Щербакова М.В., (2017), Семантическая организация текста, Молодой учёный, №14(148), с.708-710.
7. Лотман Ю.М., (2000), Семиосфера, Санкт-Петербург, Искусство, СПб., 704 с.
8. Новиков А.И., (1997), Семантическое пространство текста и способы его членения, Категоризация мира: пространство и время, Москва.

Elektron resurslar

9. oplib.ru/filosofiya/view...semanticheskaya...teksta
10. business-text.com/blog/seo...semanticheskaya...teksta...
11. <http://enjoy-eng.ru/knigi/prikliuchenie-trekh-studentov>
12. <http://enjoy-eng.ru/httpknigi/prikliuchenie-trekh-studentov>